

วิถีท่องเที่ยวเชิงเกษตรบ้านสำราญกับการบริหารจัดการชุมชนฐานราก จังหวัดร้อยเอ็ด

Ban Samran Agro-Tourism to Management Foundation Community Roi Et Province

ศุภางค์ นันทา^{1*}
Supang Nunta^{1*}

Received: August 14, 2019; Revised: November 11, 2019; Accepted: March 10, 2020

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำเนินงานวิถีท่องเที่ยวเชิงเกษตร และเพื่อวิเคราะห์ผลการบริหารจัดการชุมชนฐานรากจากการดำเนินงานวิถีท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนบ้านสำราญ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การศึกษา สังเกต การสัมภาษณ์เจาะลึก การสนทนากลุ่มย่อย และการศึกษาดูงานฐานการเรียนรู้ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้นำชุมชน สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรยั่งยืนชุมชนบ้านสำราญ จำนวน 36 คน และกลุ่มเด็กนักเรียน จำนวน 10 คน ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนบ้านสำราญมีการดำเนินงาน ประกอบด้วย ด้านการจัดกิจกรรมท่องเที่ยววิถีชีวิตแบบเกษตรอินทรีย์ ด้านการสร้างสรรค์และต่อยอดผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว ด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยว โดยผลการดำเนินงานส่งผลให้เกิดการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมและการใช้ทรัพยากร การพัฒนาระบบเศรษฐกิจฐานราก การสร้างระบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และการส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การบริหารจัดการ ชุมชนฐานราก

Abstract

This research aims to study operation of agro-tourism, and to analyze management foundation community operating their agricultural tourism, Ban Samran community Roi Et Province. Qualitative research methodology contains observation, in-depth interviews, focus group, learning base observational study. The sample size focuses on thirty six of community leaders. Ban Samran sustainable agricultural community enterprise, ten of the students. This research found that, Ban Samran community has an activities tourism arrangement base of the organic agriculture lifestyle. The creation and extension of tourism products. The local culture for tourism. The performance results to solving environmental problems and use of resources. Local economy development, Creating the tourism community system. Creating the partnership network and promote the local culture.

Keywords: Agro-Tourism, Management, Foundation Community

¹ สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ Department of Communication Arts, Faculty of Management Science, Surindra Rajabhat University

*Corresponding author e-mail: supang79@gmail.com

บทนำ

การบริหารจัดการชุมชนฐานราก เพื่อขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจของประเทศ โดยภาพรวมในปัจจุบันยังพบปัญหาเกษตรกรมีรายได้น้อยไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต ทำให้ต้องย้ายถิ่นฐานไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมอื่น ๆ ในขณะที่คนรุ่นใหม่ในชุมชนเองไม่ได้ให้ความสำคัญและไม่สนใจในอาชีพเกษตรกร เนื่องจากมองว่าเป็นอาชีพที่ลำบาก ให้ผลตอบแทนต่ำ และมีรายได้ที่ไม่แน่นอน อย่างไรก็ตามนโยบายรัฐบาลยังคงพยายามส่งเสริมพัฒนาและผลักดันภาคการเกษตรให้สามารถขับเคลื่อนไปในทิศทางที่ตอบโจทย์มากขึ้น โดยมุ่งเน้นปรับเปลี่ยนรูปแบบการเกษตรแบบเดิม ให้เป็นการเกษตรแบบใหม่ที่เกษตรกรสามารถลดต้นทุนกระบวนการผลิต หาวิธีคิดใหม่ ๆ ในการทำเกษตรเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับตัวผลผลิตของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แนวคิดในการเชื่อมโยงพัฒนาการเกษตรให้เข้าไปสู่การท่องเที่ยว หรือ การชูประเด็นการท่องเที่ยวในชุมชนโดยอาศัยฐานการเกษตรที่มีศักยภาพ ซึ่งจะเพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิตของเกษตรกรในรูปแบบที่เรียกว่า การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro-tourism) นั้นหมายความว่า การท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน ซึ่งเป็นกระแสการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวให้ความนิยมเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน โดยมีกิจกรรมเกี่ยวข้องกับการเกษตร และกิจกรรมอื่น ๆ ที่สนุกสนาน ผลลัพธ์ของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรสามารถให้ความรู้แก่ผู้มาเยี่ยมชม และสร้างรายได้ให้กับชุมชน ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรการเกษตร (จิรพันธ์ เหมจันทร์, 2561) จากประเด็นการท่องเที่ยวเชิงเกษตรดังกล่าว ส่งผลให้จังหวัดในภาคอีสานตอนกลางหยิบยกไปเป็นกลยุทธ์สำคัญประการหนึ่งที่ถูกระบุไว้ในแผนยุทธศาสตร์จังหวัด โดยได้ปรับกลยุทธ์การพัฒนาพื้นที่เปลี่ยนรูปแบบการเกษตรแบบเดิมให้เป็นการเกษตรแบบใหม่ ซึ่งเกษตรกรสามารถเพิ่มมูลค่าให้กับตัวผลผลิตของตนเอง โดยอาศัยต้นทุนทางการเกษตรที่มีอยู่แล้ว ดังเช่น พื้นที่ในจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ มีจุดเด่นในการทำเกษตรอินทรีย์ปลูกข้าวหอมมะลิ มีกระบวนการกลุ่มเครือข่ายของเกษตรกรที่ดำเนินงานต่อเนื่อง ได้แก่ ชุมชนบ้านสำราญ ตำบลหนองแคน อำเภอบุณฑล จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีความสำคัญตรงที่ได้รับคัดเลือกให้เป็นชุมชนเป้าหมายของการดำเนินงานขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากจากคณะกรรมการประสานงานและขับเคลื่อนนโยบายสานพลังประชารัฐร้อยเอ็ด (คสป.) และบริษัทประชารัฐรักสามัคคีร้อยเอ็ด (วิสาหกิจเพื่อสังคม) ซึ่งขับเคลื่อนในด้านการเกษตรอินทรีย์แปรรูปข้าวหอมมะลิสุขภาพและความงาม การแปรรูปผ้าลายแคน และด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงเกษตร ประกอบกับการได้รับคัดเลือกให้เป็นชุมชนเป้าหมายในโครงการชุมชนท่องเที่ยวโอท็อป นวัตกรรม ปี 2561 แอ่งเกษตรอินทรีย์จากสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดร้อยเอ็ดด้วย ชุมชนบ้านสำราญเป็นหมู่บ้านขนาดกลางที่ขึ้นกับตำบลหนองแคน ลักษณะทางกายภาพประกอบด้วยป่าชุมชน มีสายน้ำไหลผ่าน มีหนองน้ำ วิถีชีวิตชาวบ้านเหมือนชุมชนในภูมิภาคอีสานทั่วไป โดยคนหนุ่มสาวมักเดินทางเข้าสู่เมืองหลวงเพื่อทำงานในโรงงานและรับจ้าง ภายหลังพบว่ากลุ่มคนหนุ่มสาว เมื่อมีครอบครัวจึงหันกลับมาอยู่บ้านอยู่กับชุมชนท้องถิ่น อย่างไรก็ตามพบว่าปัญหาหลักของชุมชน คือ ปัญหาเกษตรกรมีรายได้น้อยไม่พอกับรายจ่าย เนื่องจากจากสมาชิกชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาปลูกข้าว ทำไร่ปลูกอ้อย ปลูกมันสำปะหลัง และยางพาราบางส่วน ทำให้รายได้หลักขึ้นอยู่กับผลผลิตทางการเกษตรที่เป็นไปตามฤดูกาลเท่านั้น ส่งผลถึงการกู้ยืมเงินจากแหล่งต่าง ๆ มาลงทุนกับการผลิต ปัญหาหนี้สินจึงเกิดขึ้นโดยหมุนเวียนกู้ยืมจากแหล่งอื่นมาชำระหนี้สินจนเป็นวงจรต่อเนื่อง

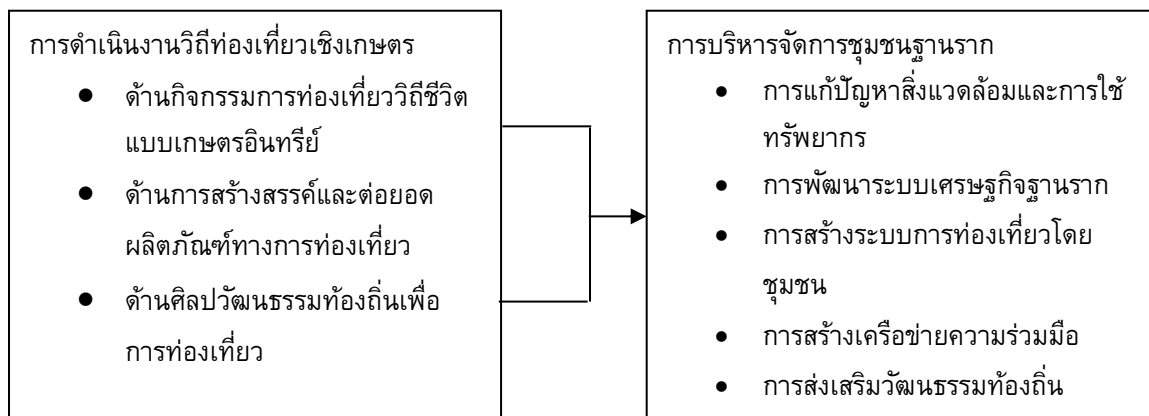
ดังนั้น เพื่อหาแนวทางแก้ปัญหาลึกของชุมชน จึงมีการสรุปบทเรียนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและทุนชุมชนสู่การจัดการตนเอง ระหว่างชุมชนกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนและหน่วยงานพัฒนาในพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อปี 2558 โดยมีข้อสรุปร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรมในการดำเนินงานที่นาสนใจประเด็นหนึ่ง คือ การยกระดับระบบเศรษฐกิจชุมชนสู่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรจากฐานการทำเกษตรอินทรีย์ที่เป็นทุนเดิมของชุมชน เรียนรู้กระบวนการจัดการการท่องเที่ยว ด้วยการจัดที่พักโฮมสเตย์ไว้รองรับ รวมถึงการจัดการทุนเพื่อดำเนินงานและเชื่อมโยงการตลาดที่ชุมชนได้ทำร่วมกัน เพื่อลดปัญหาการว่างงานของคนในชุมชน การเกิดรายได้เสริมจากฤดูทำนาด้วยผลิตภัณฑ์ทางการ

ท่องเที่ยว ทั้งตำบลเกิดการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมชุมชนไปพร้อม ๆ กัน (สมหวัง ทองวิฑิต, การสื่อสารส่วนบุคคล, 14 พฤศจิกายน 2561) สอดคล้องกับข้อมูลจากนายสว่าง สุขแสง (การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 พฤศจิกายน 2561) ผู้นำชุมชนบ้านสำราญ ที่เน้นย้ำว่าระบบเศรษฐกิจชุมชน ตำบลหนองแคน มาจากทุนเดิมภายในตำบลหนองแคน ซึ่งมีกลุ่มชาวบ้านที่มีการขยายการผลิตเกษตรอินทรีย์ เลี้ยงไก่ไข่ เลี้ยงหมูหลุม เปิดตลาดสีเขียวตลาดชุมชน ตลาดในตัวจังหวัด มีกระบวนการแปรรูปข้าวหอมมะลิ ข้าวพันธุ์พื้นบ้าน ก่อเกิดนวัตกรรมแปรรูปผ้าพื้นบ้านพัฒนามาสู่บรรจุภัณฑ์นำไปสู่ตลาดออนไลน์ ซื่อขายผ่านอินเทอร์เน็ต จากประเด็นการสรุปบทเรียนของชุมชนการจัดการภายในตำบลหนองแคนที่ผ่านมา จึงเป็นเป้าหมายสำคัญร่วมกันอย่างชัดเจนที่ชุมชนบ้านสำราญ ตำบลหนองแคนจะได้ร่วมกันพัฒนาระดับเรื่องการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเพื่อส่งเสริมระบบเศรษฐกิจชุมชนต่อไป ดังนั้นวิธีดำเนินการด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรดังกล่าวนับเป็นทางเลือกหนึ่งที่จะนำไปสู่การบริหารจัดการชุมชนฐานรากด้วยความเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้ สอดรับกับนโยบายของประเทศที่กำหนดเป้าหมายอย่างชัดเจนในการพัฒนาประชาชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีมีองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง ทั้งในระดับชุมชนและสังคม (ภาวิดา เจริญจินดารัตน์ และดวงกมล ปานรศทิพ ธรรมารัตน์, 2561)

จากความสำคัญข้างต้น จึงเป็นประเด็นต่อยอดที่สำคัญอย่างยิ่งในการวิเคราะห์ผลการบริหารจัดการชุมชนฐานรากจากการดำเนินงานวิถีท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนบ้านสำราญ ทั้งนี้ สามารถนำผลการวิจัยไปตอบโต้ว่าการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรสามารถส่งผลต่อการบริหารจัดการชุมชนฐานรากได้อย่างไร และนำไปเป็นต้นแบบในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจระดับชุมชนและสังคมต่อไป

บททบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้แก่ แนวคิดการท่องเที่ยวชุมชน โดยการท่องเที่ยวชุมชนนับเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน สร้างสรรค์กิจกรรมการท่องเที่ยวให้ผู้นมาเยือนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ จัดสรรรายได้จากการท่องเที่ยวสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาชุมชน สร้างความร่วมมือของหน่วยงานในการทำงานเป็นพันธมิตรร่วมกับชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบกับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นทางเลือกหนึ่งของเกษตรกรในการประกอบอาชีพ และสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนในชุมชนท้องถิ่น ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นการรวมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวผสมผสานกับการเกษตร ที่เรียกว่า “การท่องเที่ยวควบคู่ความรู้ด้านการเกษตร” และเป็นการรวมเอาความรู้ ภูมิปัญญา ทรัพยากร วัฒนธรรมท้องถิ่นมาผนวกรวมเป็นการท่องเที่ยวเชิงเกษตรด้วย (ณัฐพงษ์ ฉายแสงประทีป, 2557) รวมทั้งแนวคิดการบริหารจัดการชุมชน ซึ่งมุ่งเน้นการสร้างคามมั่นคงของเศรษฐกิจ ชุมชนด้วยการบูรณาการกระบวนการผลิตบนฐานศักยภาพของชุมชน โดยสนับสนุนการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างสรรค์คุณค่าของสินค้าและบริการที่มีโอกาสทางการตลาด ตลอดจนมุ่งเน้นให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน (จุฬามณี แก้วโพทอง และคณะ, 2561) แนวคิดดังกล่าวผู้วิจัยได้นำมาพัฒนาเพื่อสร้างกรอบแนวคิดการวิจัย ดังรูปที่ 1

รูปที่ 1: กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัย ด้วยการลงพื้นที่เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยมีรายละเอียดประกอบด้วย

1. กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้นำชุมชน สมาชิกวิสาหกิจชุมชนเกษตรยั่งยืนชุมชนบ้านสำราญ ตำบลหนองแคน อำเภอบึงสามพัน จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 36 คน และกลุ่มเด็กนักเรียนละครหุ่นเงาคนอีสาน “หนึ่งบักต้อ” บ้านสำราญ ตำบลหนองแคน จำนวน 10 คน
2. วิธีสุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยกลุ่มตัวอย่างต้องเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการดำเนินงานวิถีท่องเที่ยวเชิงเกษตร วิสาหกิจชุมชนเกษตรยั่งยืน บ้านสำราญ ตำบลหนองแคน จังหวัดร้อยเอ็ด ได้แก่ ผู้นำชุมชน ประธานกลุ่ม สมาชิกกลุ่ม และเด็กนักเรียนในชุมชนบ้านสำราญ
3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
 - 3.1 การลงพื้นที่ศึกษาภูมิสังคมของชุมชนบ้านสำราญ เพื่อศึกษาสภาพบริบทชุมชน และความเป็นมา วิถีชีวิตแบบเกษตรอินทรีย์ ความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ก่อนที่จะพัฒนาให้เกิดวิถีท่องเที่ยวเชิงเกษตร
 - 3.2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อศึกษาขั้นตอนการดำเนินงานกิจกรรมการท่องเที่ยววิถีเกษตรของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรยั่งยืน ชุมชนบ้านสำราญ
 - 3.3 การทำ Focus Group สันทนากลุ่มย่อย จากกลุ่มตัวอย่าง คือ สมาชิกวิสาหกิจชุมชนเกษตรยั่งยืนชุมชนบ้านสำราญ ตำบลหนองแคน อำเภอบึงสามพัน จังหวัดร้อยเอ็ด ในประเด็นการดำเนินงานวิถีท่องเที่ยวเชิงเกษตรและประเด็นการบริหารจัดการชุมชนฐานรากที่เป็นผลมาจากการดำเนินการท่องเที่ยวเชิงเกษตร
 - 3.4 การสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ให้ข้อมูล (Key Informant) จากกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้นำชุมชน สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรยั่งยืน จังหวัดร้อยเอ็ด ในประเด็นการดำเนินงานวิถีท่องเที่ยวเชิงเกษตรและประเด็นการบริหารจัดการชุมชนฐานรากที่เป็นผลมาจากการดำเนินงานวิถีท่องเที่ยวเชิงเกษตร
 - 3.5 การศึกษาฐานฐานการเรียนรู้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรยั่งยืน เพื่อศึกษาขั้นตอนการดำเนินงานกิจกรรมวิถีท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนบ้านสำราญ
4. การวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เชื่อถือและผ่านการยืนยันของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในลักษณะของการศึกษาภูมิสังคม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสนทนากลุ่มย่อย การสัมภาษณ์เจาะลึก ตามประเด็นที่ผู้วิจัยได้กำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย ข้อมูลที่ได้นำมาเรียบเรียงให้เป็นระบบ จากนั้นวิเคราะห์และสังเคราะห์โดยเชื่อมโยงและหาความสัมพันธ์ของข้อมูลและเพิ่มเติมข้อมูลให้สมบูรณ์ จนกระทั่งถึงขั้นตอนสร้างข้อสรุปจากผลการวิจัย

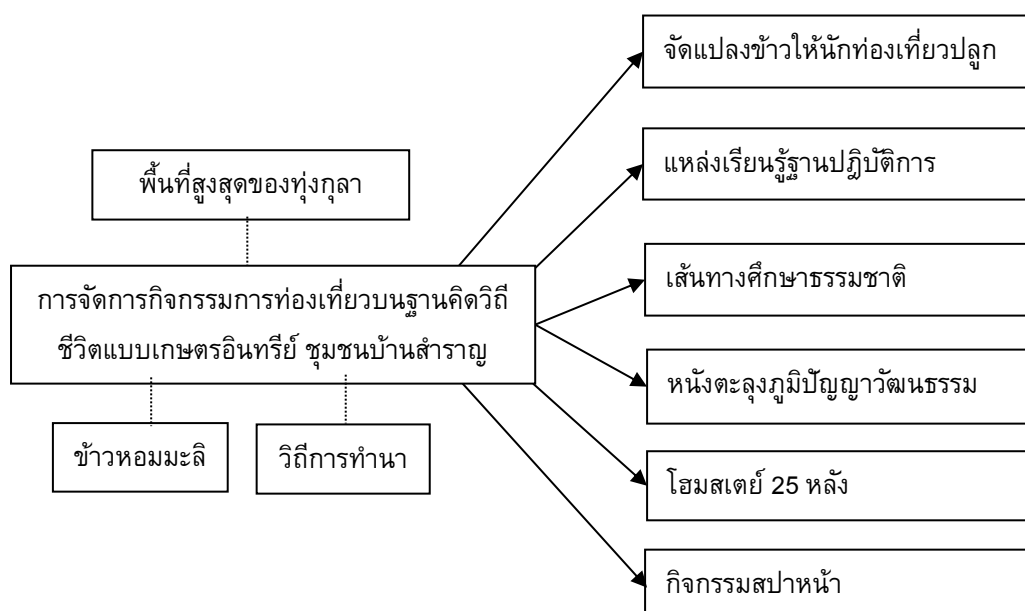
ผลการวิจัย

ผลการวิจัย จำแนกตามวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

1. การดำเนินงานวิถีท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนบ้านสำราญ จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มวิสาหกิจเกษตรยั่งยืนชุมชนบ้านสำราญ จังหวัดร้อยเอ็ด มีการดำเนินงานวิถีท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่นับเป็นจุดเด่นของชุมชน ประกอบด้วย การดำเนินงาน 3 ด้าน ได้แก่

1.1 การจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานคิดวิถีชีวิตแบบเกษตรอินทรีย์ จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูล พบว่าก่อนที่ชุมชนบ้านสำราญจะร่วมกันดำเนินงานวิถีท่องเที่ยวเชิงเกษตร ประเด็นดังกล่าวมีความเป็นมาและสัมพันธ์เชื่อมโยงกับภูมิสังคมของพื้นที่ โดยชุมชนบ้านสำราญ ตำบลหนองแคน อำเภอบึงสามพัน จังหวัดร้อยเอ็ด เริ่มก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.2423 จากชาวบ้านที่ย้ายถิ่นฐานจาก อำเภอบึงสามพัน จังหวัดมหาสารคาม โดยหมู่บ้านแห่งนี้ตั้งอยู่บริเวณชายขอบทุ่งกุลาร้องไห้ จึงเหมาะแก่การปลูกข้าวหอมมะลิ ซึ่งพื้นที่เต็มไปด้วยแร่ธาตุที่สะสมมาหลายพันปี ข้าวหอมมะลิที่นี้จึงได้รับการยอมรับว่ามีความหอมมากเป็นพิเศษ ดังที่คุณสว่าง สุขแสง ประธานวิสาหกิจชุมชนเกษตรยั่งยืน ตำบลหนองแคน กล่าวว่า“พื้นที่นี้เป็นพื้นที่ที่อยู่สูงสุดของทุ่งกุลาร้องไห้ สาเหตุที่ทำให้ข้าวหอม คือ สมัยก่อนทุ่งกุลาร้องไห้ เมื่อ 3 - 4 พันปีมาแล้ว เป็นทะเลมาก่อนแร่ธาตุที่อยู่ในทะเลถูกพัดเข้ามาที่ฝั่งและมาทับถมที่นี้ ประกอบกับพื้นที่นี้กลางวันจะมีแดดจัดส่วนกลางคืนจะมีอากาศเย็นสบาย จึงมีผลทำให้ข้าวมีรสชาติดีและหอมมากเป็นพิเศษ” ประกอบกับด้วยสภาพดิน อากาศ และภูมิปัญญาของชาวบ้าน ชาวบ้านสำราญแห่งนี้ จึงมีความเป็นเกษตรอินทรีย์เต็มรูปแบบ ทำอย่างไรจึงจะให้วิถีชีวิตของชาวบ้านได้เผยแพร่ไปยังคนนอกชุมชน จึงมีแนวคิดในการท่องเที่ยวชุมชนมาผนวกกับเกษตรอินทรีย์ อยากสร้างเป็นจุดขายให้นักท่องเที่ยวด้วยวิถีการทำนา ซึ่งนักท่องเที่ยวที่มาจะได้สัมผัสวิถีชีวิตแบบเกษตรอินทรีย์อย่างเต็มรูปแบบ

จากการสัมภาษณ์ประธานวิสาหกิจชุมชนเกษตรยั่งยืน ชุมชนบ้านสำราญ และสังเกตแบบมีส่วนร่วมพบว่า ประธานวิสาหกิจชุมชนเกษตรยั่งยืน ได้ใช้บริเวณที่นาประมาณ 8 ไร่ ริเริ่มกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยจัดสรรพื้นที่แปลงข้าวให้นักท่องเที่ยวสามารถมาช่วยกันปลูกไว้ในชุมชน นอกจากนี้ยังมีการจัดสรรพื้นที่บางส่วนไว้สำหรับแปลงผักอินทรีย์ โรงเลี้ยงไก่ไข่ เพื่อให้เป็นฐานการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวรวมถึงบุคคลที่สนใจจากพื้นที่อื่น ๆ

รูปที่ 2: การจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานคิดวิถีชีวิตแบบเกษตรอินทรีย์

รูปที่ 3: นายสว่าง สุขแสง ประธานวิสาหกิจชุมชนยังยืนชุมชนบ้านสำราญ

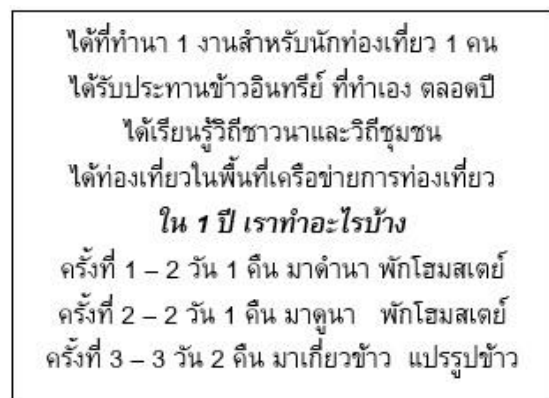

รูปที่ 4: การจัดสรรพื้นที่แปลงข้าวให้นักท่องเที่ยวปลูกข้าว

จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมกับกิจกรรมการท่องเที่ยว พบว่า ชุมชนบ้านสำราญมีความแตกต่างจากที่อื่นตรงที่การสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวภายใต้แนวคิดวิถีการทำนาแพ็กเกจ 1 ปี “เที่ยวดีดี..มีนา..มีข้าว” มีกิจกรรมตลอดทั้งปีแบ่งช่วงระหว่างเดือนมิถุนายน – สิงหาคม (มาดำนานา) เดือนสิงหาคม – ตุลาคม (มาตุนานา) เดือนพฤศจิกายน – มกราคม (มาเกี่ยวข้าว) และใช้ข้อความเชิญชวนนักท่องเที่ยวหรือผู้สนใจผ่านช่องทางสื่อสมัยใหม่ เช่น เฟซบุ๊ก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(ก) แพ็กเกจ 1 ปี “เที่ยวดีดี..มีนา..มีข้าว”

(ข) ข้อความเชิญชวนนักท่องเที่ยว

รูปที่ 5: การท่องเที่ยวภายใต้แนวคิดวิถีการทำนา

รูปที่ 6: ตัวอย่างสื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชนบ้านสำราญ

1.2 การดำเนินงานด้านการสร้างสรรค์และต่อยอดผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวจากข้าวหอมมะลิจากการลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลและสัมภาษณ์สมาชิกวิสาหกิจชุมชนเกษตรยั่งยืน พบว่า คนในชุมชนบ้านสำราญไม่ได้มีภูมิปัญญาการปลูกข้าวหอมมะลิทุ่งกุลาร้องไห้ ให้มีความหอมและรสชาติดีเท่านั้น แต่สมาชิกในชุมชนยังมีความคิดสร้างสรรค์ต่อยอดผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวจากข้าวหอมมะลิ แปรรูปให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์อีกมากมาย ได้แก่ กลุ่มผลิตภัณฑ์อาหาร เช่น แครกเกอร์ข้าวหอมมะลิ ข้าวกล้อง และกลุ่มเวชสำอาง เช่น ผงพอกหน้าทุ่งกุลาร้องไห้ (โคลนพอกหน้า) เซรั่มจากต้นอ่อนข้าวหอมมะลิ ครีมบำรุงผิว ครีมกันแดด ผลิตภัณฑ์ดังกล่าวใช้ชื่อตราสินค้าว่า “กุลา” ซึ่งชาวบ้านร่วมคิดกันขึ้นมาในนามกลุ่มหมู่บ้าน เพราะสมาชิกชุมชนมองเห็นความสำคัญของการต่อยอดจากข้าวหอมมะลิ โดยได้ปรึกษาศาสน์บัณฑิตวิทยาลัยเทคโนโลยีให้มาร่วมกันคิดวิจัยจึงเป็นผลิตภัณฑ์ขึ้นมา

(ก) ผงพอกหน้าทุ่งกุลาร้องไห้

(ข) เซรั่ม ครีมบำรุงผิว ครีมกันแดด

รูปที่ 7: การต่อยอดผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวจากข้าวหอมมะลิ

1.3 การดำเนินงานด้านการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยว ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนบ้านสำราญได้ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่กำลังหายไปกลับมาเสนอเรื่องราวด้านการท่องเที่ยว ผ่านการเล่าเรื่องจาก “หนังบักต้อ” (ศิลปะการแสดงพื้นบ้านของชนอีสาน ผสมผสานจากภาคใต้และภาคกลางคล้ายหนังตะลุงเป็นละครหุ่นเงาคนอีสานเรียกว่า หนังบักต้อ) หนังบักต้อ เป็นหนังตะลุงอีสาน ศิลปะบันเทิงโดยให้เด็กนักเรียนโรงเรียนบ้านสำราญหนองบากชุมชนได้มีการเรียนรู้ฟื้นฟูวัฒนธรรมของชุมชนขึ้นมา นอกจากนี้ จากการสนทนากลุ่มย่อยกับสมาชิกชุมชนบ้านสำราญยังพบประเด็นเพิ่มเติมที่น่าสนใจ คือ หนังบักต้อของชุมชนบ้านสำราญมีที่มาจากภารกิจกลุ่มบุคคลมูลนิธิเพื่อเยาวชนชนบท ได้ร่วมกับชาวชุมชนบ้านสำราญ และบ้านหนองบาก ตำบลหนองแคน ได้ปลูกพลัดคนในชุมชนให้หันมาดูแลรักษา และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในพื้นที่เอาไว้ แต่ก็ไม่ได้ผล เพราะชุมชนไม่ได้มีความตระหนักในเรื่องนี้มากนัก จนกระทั่งสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้เข้าไปหนุนเสริมโดยใช้สื่อศิลปวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนคือ หนังบักต้อ หรือ หนังประโมทัย และหมอลำ โดยใช้เนื้อหากระตุ้นเตือนคนในชุมชนให้หันมาหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติในบ้านตนเอง โดยสื่อสารผ่านเด็กนักเรียนของโรงเรียนบ้านสำราญ บ้านหนองบากในการเล่าเรื่อง “ตำนานทุ่งกุลาร้องไห้” ผลการดำเนินงานดังกล่าวนอกเหนือจากการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวแล้ว ยังส่งผลถึงทั้งในแง่มุมมองของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และกระตุ้นคนในชุมชนให้หันมาสนใจป่าชุมชนของตนเอง

(ก) การแสดงหนังบักต้อ

(ข) เด็กนักเรียน เล่าเรื่อง “ตำนานทุ่งกุลาร้องไห้”

รูปที่ 7: ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวหนังบักต้อ

2. ผลการบริหารจัดการชุมชนฐานรากจากการดำเนินงานวิถีท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนบ้านสำราญ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า จากการดำเนินงานตามวิถีท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนบ้านสำราญต่อเนื่องมากกว่า 4 ปี จนกระทั่งปัจจุบัน เมื่อร่วมกันวิเคราะห์กับประธาน สมาชิกกลุ่มชุมชนบ้านสำราญ ผลการวิจัยพบว่า เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงในชุมชนในด้านต่าง ๆ ดังนี้

2.1 เกิดการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมและการใช้ทรัพยากร เสี่ยงสะท้อนจากสมาชิกชุมชนบ้านสำราญ ในอดีตชาวบ้านมักคุ้นเคยกับการใช้สารเคมีในการทำไร่ทำนา จนทำให้ทรัพยากรธรรมชาติเสียหายอย่างมาก จึงทำให้ชาวบ้านเกิดความคิดที่จะปรับปรุงทรัพยากรธรรมชาติให้ฟื้นคืนโดยใช้ความคิดเกษตรอินทรีย์ โดยการทำเกษตรอินทรีย์ยังวิถีธรรมชาติที่เน้นเรื่องความปลอดภัยและความมั่นคงของคุณภาพชีวิต ผลผลิตที่ได้จึงปลอดภัยและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การทำเกษตรอินทรีย์ จึงเป็นเหมือนการคืนสมดุลให้กับชีวิตและธรรมชาติอย่างยั่งยืนให้กับชุมชนแห่งนี้

ดังจะเห็นได้จากการจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวมาสัมผัสกับวิถีการทำนาด้วยตนเอง เมื่อปลูกแล้วมีผลผลิตก็สามารถนำไปบริโภคต่อได้ด้วยผลิตภัณฑ์ข้าวหอมมะลิอินทรีย์

2.2 เกิดการพัฒนากระบวนการเศรษฐกิจฐานราก จากการสัมภาษณ์คุณวิไล ไตรล่ำ สมาชิกวิสาหกิจชุมชนบ้านสำราญ พบว่า เวชสำอางที่กลุ่มช่วยกันดำเนินงาน สามารถสร้างรายได้ให้แก่สมาชิกกลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับข้อความหนึ่งในบรรณานุกรมที่เขียนไว้ว่า

“...ต้องการแก้ปัญหารายได้ของเกษตรกรจึงร่วมกันพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นด้วยการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับข้าวหอมมะลิอินทรีย์ปลอดสารพิษของชาวทุ่งกุลาร้องไห้ จังหวัดร้อยเอ็ด สร้างผลิตภัณฑ์ผงพอกหน้ามาช่วยจนเจอรายได้ในครอบครัวอีกช่องทางหนึ่งในการยังชีพระหว่างว่างเว้นจากการทำนาและยังเป็นการช่วยขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืนภายใต้ปรัชญาเกษตรพอเพียงอีกด้วย...”

นอกจากนี้ยังพบว่า ผลของการบริหารจัดการชุมชนฐานรากของบ้านสำราญในประเด็นระบบเศรษฐกิจฐานราก มีผลพลอยได้จากผลิตภัณฑ์ที่ต่อยอดจากข้าวหอมมะลิ โดยเฉพาะเวชสำอาง เริ่มได้รับการตอบรับจากตลาดผู้บริโภคมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากการเข้าร่วมโครงการ Business matching การจับคู่พันธมิตรทางธุรกิจ ระหว่างวันที่ 23 – 24 เมษายน 2562 ณ ประเทศกัมพูชา และมหกรรมงานแสดงผลิตภัณฑ์จากข้าวหอมมะลิทุ่งกุลาร้องไห้ ระหว่างวันที่ 27-28 เมษายน 2562 ณ ห้างสรรพสินค้าโรบินสัน จังหวัดสุรินทร์ อย่างไรก็ตามการดำเนินงานในประเด็นระบบเศรษฐกิจฐานราก จากการสนทนากลุ่มย่อยกับผู้นำชุมชนเพิ่มเติม พบว่า ในระยะเวลา 4 - 5 ปี การท่องเที่ยวในชุมชนบ้านสำราญมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป จึงยังไม่สามารถสร้างรายได้หลักให้แก่สมาชิกชุมชนบ้านสำราญเช่นเดียวกับพื้นที่ที่เป็นเมืองท่องเที่ยวโดยเฉพาะ เป็นเพียงรายได้เสริมที่ต้องมีการสร้างสรรคกิจกรรมอื่น ๆ ควบคู่กันไป

รูปที่ 8: การเข้าร่วมมหกรรมงานแสดงผลิตภัณฑ์จากข้าวหอมมะลิทุ่งกุลาร้องไห้

2.3 การสร้างระบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผลของดำเนินการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชนบ้านสำราญ จากการสนทนากลุ่มย่อย และสังเกตแบบมีส่วนร่วมกับกิจกรรมการท่องเที่ยวที่จัดขึ้น พบว่า สมาชิกชุมชนเกิดการร่วมกันจัดระบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยร่วมกันวางแผนดำเนินงานแบ่งความรับผิดชอบให้แก่ผู้มีส่วนได้เสียกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เช่น การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวผ่านสื่อสมัยใหม่ เช่น เฟซบุ๊กผ่านสื่อกระแสหลัก เช่น รายการคาราวานสำราญใจ ผ่านเครือข่ายหน่วยงานในพื้นที่และนอกพื้นที่ ตลอดจนมีการวางแผนเตรียมการแปลงนาไว้ช่วงหน้าฝนเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว มีการแบ่งสรรปันส่วนให้บริการที่พักแบบโฮมสเตย์ รวมถึงการนำเด็กนักเรียนหรือเยาวชนในชุมชนเข้ามามีบทบาทในการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยว การกำหนดเส้นทาง

การท่องเที่ยวในชุมชนการประสานความร่วมมือ การพัฒนาผลิตภัณฑ์เวชสำอางแบรนด์ของชุมชน “กุลา” ไว้รองรับตลาดความต้องการของตลาดนักท่องเที่ยวและตลาดผู้บริโภค

2.4 การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ผลของการดำเนินงานการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชนบ้านสำราญ พบว่าชุมชนบ้านสำราญ สามารถสร้างเครือข่ายความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกจำนวนหลายหน่วยงานที่เข้ามาช่วยส่งเสริมสนับสนุนตามบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกัน ได้แก่

2.4.1 สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ทำหน้าที่เป็นกลไกสนับสนุนเสริมสร้างความเข้มแข็งของสังคมจากฐานรากให้แก่ชุมชนบ้านสำราญ

2.4.2 พัฒนาชุมชน (พช.) ทำหน้าที่เข้ามากำหนดชุมชนเป้าหมายในการส่งเสริมสนับสนุนงบประมาณการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนบ้านสำราญภายใต้โครงการนวัตกรรมวิถี

2.4.3 ศูนย์ข้อมูลวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรม (วทน.) ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาทดลองการพัฒนาส่วนผสมของผลิตภัณฑ์เวชสำอาง “กุลา”

2.4.4 หอการค้า อุตสาหกรรมจังหวัด พาณิชย์จังหวัด และบริษัทประชารัฐ ทำหน้าที่ส่งเสริมช่องทางการตลาด การค้า และการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรและผลิตภัณฑ์จากข้าวหอมมะลิของชุมชนบ้านสำราญ

2.4.5 มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด ทำหน้าที่ถ่ายทอดองค์ความรู้นวัตกรรมการผลิตข้าวหอมมะลิ ส่งเสริมกระบวนการการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากข้าวหอมมะลิ

ผลการวิจัยพบว่า หน่วยงานดังกล่าวข้างต้นมีบทบาทในการเป็นเครือข่ายความร่วมมือตั้งแต่กระบวนการต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ให้กับชุมชนบ้านสำราญ

2.5 การส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น จากการสัมภาษณ์เด็กนักเรียนจากโรงเรียนบ้านสำราญหนองบากที่มีส่วนร่วมเล่าเรื่องผ่านสื่อพื้นบ้านหนึ่งบันทึกคือ พบว่า เด็กนักเรียนภาคภูมิใจในการเข้ามามีบทบาทในการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยว นอกจากนี้หนึ่งบันทึกยังเป็นเครื่องมือสื่อสารที่จะส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือในการกระตุ้นคนในชุมชนให้หันมาสนใจไปชุมชนของตนเอง ส่งผลถึงการวางแผนและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

อภิปรายผล

สำหรับการศึกษาวิจัยเรื่อง“วิถีท่องเที่ยวเชิงเกษตรบ้านสำราญกับการบริหารจัดการชุมชนฐานรากจังหวัดร้อยเอ็ด” สามารถอภิปรายในประเด็นที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. การดำเนินงานตามวิถีท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนบ้านสำราญ ส่งผลให้เกิดการบริหารจัดการชุมชนฐานรากในประเด็นการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมและการใช้ทรัพยากร จากการทำเกษตรอินทรีย์วิถีธรรมชาติที่เน้นเรื่องความปลอดภัยและความมั่นคงของคุณภาพชีวิต ผลผลิตที่ได้จึงปลอดภัยและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ผสานกับการเชื่อมโยงให้เข้ากับวิถีท่องเที่ยวเชิงเกษตร การทำเกษตรอินทรีย์จึงเป็นเหมือนการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมคืนสมดุลให้กับชีวิตและธรรมชาติ การใช้ทรัพยากรให้คุ้มค่าแต่อยู่บนพื้นฐานของการอนุรักษ์และฟื้นฟูไปพร้อมๆ กัน ดังที่ พัทธมมล สือสวัสดิ์วิชัย (2558) พบว่า การดำเนินงานการท่องเที่ยวเชิงเกษตรให้ประสบผลสำเร็จ เกษตรกรต้องนำเกษตรทฤษฎีใหม่มาประกอบในการดำเนินงาน เป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบเกษตรอินทรีย์ ลดการใช้สารเคมี ใช้ปุ๋ยชีวภาพ เพื่อไม่ให้มีผลกระทบสิ่งแวดล้อมในขณะที่ ประยุทธ์ เขียวขำ (การสื่อสารส่วนบุคคล, 14 พฤศจิกายน 2561) ผู้นำชุมชนด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านสำราญ ได้สะท้อนให้เห็นว่าชาวบ้านสำราญและบ้านหนองบากมีส่วนร่วมในการจัดการป่า (ป่าดอนหนองโจน) และสร้างการเรียนรู้ ทำกิจกรรมปลูกจิตสำนึกการอนุรักษ์ป่าให้เยาวชน

ปัจจุบันมีพื้นที่ประมาณ 10 ไร่ กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าดอนหนองโจน จึงได้ร่วมกันจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในป่าดอนหนองโจนขึ้นมา เพื่อให้เป็นป่าแห่งการเรียนรู้และให้เป็นเส้นทางท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาทั้งหมด 10 ฐาน ดังนี้ 1. ฐานเส้นทางโจน 2. ฐานศาลปู่โจน 3. ฐานดอกลำตวน 4. ฐานการเกิด 5. ฐานหนองโจน 6. ฐานหมาน้อย 7. ฐานเอเลี่ยนสปีชีส์ 8. ฐานพะยอมลึมน้ำ 9. ฐานประวัติศาสตร์ 10. ฐานไดโนเสาร์

2. การดำเนินงานตามวิถีท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนบ้านสำราญ ส่งผลให้เกิดการบริหารจัดการชุมชนฐานรากในประเด็นการพัฒนาระบบเศรษฐกิจฐานราก แม้ว่าในจังหวัดที่เป็นเมืองท่องเที่ยวหลักมีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก แต่ก็พบปัญหาว่าลักษณะการท่องเที่ยวเชิงเกษตรยังไม่เป็นที่นิยมมากนัก รวมถึงรูปแบบการท่องเที่ยวในปัจจุบันมีศักยภาพไม่เพียงพอต่อการรองรับนักท่องเที่ยว ประกอบกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเหมาะกับนักท่องเที่ยวบางกลุ่มเท่านั้น ซึ่งยังขาดจุดเด่น จุดดึงดูดนักท่องเที่ยวรวมถึงยังไม่สามารถแข่งขันได้ (จิรพันธ์ เข็มพันธ์, 2561) พื้นที่จังหวัดที่เป็นเมืองรองในด้านการท่องเที่ยวก็ประสบปัญหาดังกล่าวเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะในเขตพื้นที่จังหวัดของภาคอีสาน ดังนั้น การดำเนินงานตามวิถีท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนบ้านสำราญ จึงยังไม่สามารถส่งผลกระทบให้เกิดการบริหารจัดการชุมชนฐานรากในประเด็นการพัฒนาระบบเศรษฐกิจฐานรากได้อย่างชัดเจน จำเป็นต้องพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนลักษณะอื่น ๆ ควบคู่กันไปเพื่อเป็นการขับเคลื่อนการบริหารจัดการชุมชนฐานรากที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น

3. การดำเนินงานตามวิถีท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนบ้านสำราญ ส่งผลให้เกิดการบริหารจัดการชุมชนฐานรากในประเด็นการสร้างระบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนดังที่ ประกอบศิริ ภักดีพินิจ และปานณนาถ บัวเงิน (2561) ระบุว่าความพร้อมในการจัดหาบริการพื้นฐาน เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม เป็นสิ่งที่ชุมชนต้องตระหนักในการจัดระบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน ส่วนรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรปลอดภัยที่เพิ่มมูลค่าจากกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งมีคุณลักษณะกิจกรรมที่ทำให้นักท่องเที่ยวได้เกิดการเรียนรู้เชื่อมโยงระหว่างการทำเกษตรของชุมชน กับบริบททางสังคม วัฒนธรรมประเพณี รวมถึงสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ เป็นกิจกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญา เทคนิคการทำเกษตรปลอดภัย นักท่องเที่ยวได้ มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชน เกิดประสบการณ์ใหม่ ๆ ตลอดจนให้นักท่องเที่ยวได้เห็นประโยชน์ของสิ่งแวดล้อมที่ได้จากการทำเกษตรปลอดภัย ดังนั้น แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างยั่งยืน จึงควรมุ่งเน้นการจัดกิจกรรมที่มีรูปแบบเชิงเกษตรเฉพาะมีจุดเด่นและมีเอกลักษณ์ของชุมชน เพื่อแสวงหาโอกาสในการขยายตลาดเพิ่มรายได้ ส่วนการบริหารงานต้องมีความโปร่งใส มีกฎเกณฑ์ ระเบียบที่ยอมรับและรับรู้กันโดยทั่วไปสามารถตรวจสอบได้ รวมทั้งต้องมีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารเป็นระยะเพื่อไม่ให้เกิดการผูกขาดอำนาจ (รัฐันท์ พงศ์วิริทธิ์ร, 2558)

4. การดำเนินงานตามวิถีท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนบ้านสำราญ ส่งผลให้เกิดการบริหารจัดการชุมชนฐานรากในประเด็นการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ เนื่องจากการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรมีความเกี่ยวข้องกับหน่วยงานหลายหน่วยงานที่เป็นอิสระต่อกันทำให้มีพันธกิจที่เกิดความทับซ้อนกันและเกิดความไม่ต่อเนื่อง ซึ่งหากการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในระดับจังหวัด รวมถึงระดับประเทศที่สามารถเชื่อมโยงแต่ละหน่วยงานรวมกันได้ จะช่วยให้การจัดการห่วงโซ่อุปทานด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรมีศักยภาพ เริ่มตั้งแต่กระบวนการต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ จะช่วยในการลดต้นทุน สร้างระบบเครือข่ายความร่วมมือในการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น

5. การดำเนินงานตามวิถีท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนบ้านสำราญ ส่งผลให้เกิดการบริหารจัดการชุมชนฐานรากในประเด็นการส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น จากการใช้สื่อพื้นบ้าน (หนังบักต้อ) เพื่อการท่องเที่ยว และเป็นเครื่องมือสื่อสารที่จะส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นปรากฏการณ์ที่สะท้อนได้ว่า สื่อยังคงเป็นแกนกลางในการไหลเวียนข้อมูลสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ในการปรับตัวของชุมชน กระจ่ายข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องให้แก่ชุมชน ปลุกจิตสำนึกด้านคุณธรรม จริยธรรม สร้างค่านิยมรักถิ่นฐานบ้านเกิด สอดแทรกสาระ สร้างสรรค์สังคมวัฒนธรรม และเปิดโอกาส

ให้เด็กมีบทบาทร่วมผลิตสื่อสร้างสรรค์ และใช้สื่อในชุมชนทุกรูปแบบในการให้ความรู้ สร้างค่านิยม ที่ดีแก่ชุมชน (จุฬามณี แก้วโพทอง และคณะ, 2561)

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ พบว่า ชุมชนบ้านสำราญมีการดำเนินงานวิถีท่องเที่ยวเชิงเกษตร ประกอบด้วย ด้านการจัดกิจกรรมท่องเที่ยววิถีชีวิตแบบเกษตรอินทรีย์ ด้านการสร้างสรรค์และต่อยอดผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว ด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยว โดยผลการดำเนินงานส่งผลให้เกิดการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมและการใช้ทรัพยากร การพัฒนาระบบเศรษฐกิจฐานราก การสร้างระบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และการส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น จากข้อค้นพบดังกล่าวทำให้ได้แนวทางและต้นแบบในการดำเนินงานของการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการชุมชนฐานราก จังหวัดร้อยเอ็ด ทั้งนี้ได้ใช้วิธีดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้มีส่วนได้เสียกับวิสาหกิจชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ผลการบริหารจัดการชุมชนฐานรากจากการดำเนินงานวิถีท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนบ้านสำราญ เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทชุมชนในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้

ดังนั้น ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ในการพัฒนาเชิงพื้นที่หรือ Area Base คือ 1) วิสาหกิจชุมชนสามารถนำผลการวิจัยไปตอบโจทย์ว่าการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรสามารถส่งผลต่อการบริหารจัดการชุมชนฐานรากได้อย่างไร 2) วิสาหกิจชุมชนสามารถนำการวิเคราะห์ผลการดำเนินงานไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการวางแผนพัฒนาการบริหารจัดการชุมชนฐานรากในประเด็นที่ยังต้องพัฒนาให้ครอบคลุมยิ่งขึ้น เช่น การพัฒนาระบบเศรษฐกิจฐานราก 3) เกิดประโยชน์ต่อการเป็นต้นแบบให้กับชุมชนพื้นที่อื่น ๆ ในการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้ต่อยอดเป็นการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยอาศัยทุนทางสังคมของพื้นที่ตนเองเป็นฐานในการพัฒนา 4) หน่วยงานพัฒนารวมถึงสถาบันการศึกษาในพื้นที่ สามารถนำรูปแบบการวิจัยและพัฒนาดังกล่าวบูรณาการร่วมกันเพื่อกำหนดเป็นพันธกิจสัมพันธ์กับชุมชนและสังคมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- จิรนนท์ เข็มจันทร์. (2561). มุมมองของการพัฒนาภาคการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในประเทศไทย. *วารสารเกษตร พระจอมเกล้า*, 7(2), 162-167.
- จุฬามณี แก้วโพทอง และคณะ. (2561). การบริหารจัดการชุมชนเพื่อความยั่งยืน. *วารสารวิชาการธรรมศาสตร์*, 18(1), 263-273.
- ณัฐพงษ์ ฉายแสงประทีป. (2557). รูปแบบและกระบวนการดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงเกษตร. *วารสารวิชาการ Veridian E-Journal ฉบับมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์และศิลปะ*, 7(3), 310-321.
- ประกอบศิริ ภักดีพิณิจ และปานณนาถ บัวเงิน. (2561). รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรปลอดภัยในพื้นที่ชุมชนรอบกว๊านพะเยา. *วารสารการจัดการ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์*, 7(1), 93-102.
- พัทธ์ยมล สีสวัสดิ์ดิษฐ์. (2558). ต้นแบบการบริหารจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพในภาคตะวันออกของประเทศไทย. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*, 35(1), 103-124.
- ภาวิดา เจริญจินดารัตน์ และดวงกมล ปานรศทิพ ธรรมาธิวัฒน์. (2561). งานวิจัยท้องถิ่นเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน. *วารสารเกษตรพระจอมเกล้า*, 36(2), 152-161.
- รัฐนนท์ พงศ์วิริทธิ์ร. (2558). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเพื่อความยั่งยืน: โครงการหลวงปางตะ. *วารสารเทคโนโลยีสุรนารี*, 9(1), 19-35.